

Heydər Əliyev: şəxsiyyət və lider

I MƏQALƏ

Yaddaş və gələcək

Henri Kissincer liderliyi dünya strategiyası ilə əlaqələndirirdi. Tanınmış strateq yazırdı ki, “liderlər iki kəşifən xəttin qovuşuğunda düşünür və fəaliyyət göstərirlər”. O xətlərdən birini keçmişlə gələcək arasındakı “zaman yolu” təşkil edir. Digəri isə dəyişməz dəyərlərlə onların arxasınca apardıqlarının canatmaları arasındakı “yaşam yolu”dur. Əslində, insanın “zaman-dakı yolu” ilə “yaşam yolu” ayrılmazdır, çünki zamanda yaşantı şəxsiyyəti və onun fəaliyyətini “ömrün üfüqündə” birləşdirir. Dahilər üçün, bu, zamanı “keçmişin əlindən alıb” ömür ritmində “gələcəyə aparmaq”dır. Böyük şəxsiyyətlər bununla həm zamanın ritmində yaşaya bilir, həm də milyonları arxalarınca “dəyişməz dəyərlər qanadında” gələcəyə apara bilirlər.

H.Kissincer, təbii ki, bu cür fəlsəfi məcazlardan istifadə etmir. Lakin onun məharətlə böyük liderliyi dünya strategiyası ilə sıx bağlaya bilməsi heyratamiz olduğu qədər də ibrətamizdir. Çünki hər bir xalqın böyük dahi lideri varsa, onu bu məntiqin işığında daha aydın görmək imkanı meydana gəlir. Konrad Adenaueri almanlar, Şarl de Qollu fransızlar, Li Kuan Yunu sinqapurlular bu işıqda görə bilirlər. Azərbaycanlıların isə ulu öndər Heydər Əliyevi dünya strategiyalarını müəyyənləşdirən dahi liderlər sırasının önündə görməyə haqları vardır.

Heydər Əliyev səviyyəsində ən çətin geosiyasi, siyasi, hərbi, iqtisadi və psixoloji situasiyada ölkəsini XX əsrin son onilliyində məharətlə böhrandan qurtarıb, yeni inkişaf xəttinə çıxaran ikinci siyasi lider yoxdur. Dünya strategiyasını müəyyən etdiklərini yazan H.Kissincerin “6 qəhrəman lideri”nin heç birinin ölkəsi Azərbaycan kimi daxili və xarici risklərin caynağında dağılma təhlükəsi ilə üz-üzə qalmamışdı. Demək olar ki, dünyanın bütün böyük gücləri müstəqil olmağa çalışan Azərbaycana qarşı açıq və ya gizli cəbhə açmışdılar. Hər tərəfdən güclü təzyiqlər, hədələr və konkret təcavüzkar hərəkətlər olurdu.

Daxildə isə müxtəlif qruplar hakimiyyət uğrunda qaydasız mübarizə aparır və cəmiyyətin dağılmasının qarşısını ala bilmirdilər. Bu nöqtədə yaddaşla gələcək arasında amansız bir savaşın getdiyini duymaq lazımdır! Heydər Əliyev həmin müqəddəs savaşın bənzərsiz qəhrəmanı və qalibidir! Gələcəyi həmin dönmə nisbətən bu günü hesab etsək və onun işığında indidən keçən əsrin 90-cı illərinə baxsaq, Ulu öndərin siyasi dahiliyi və liderliyinin vəhdətini aydın görə bilərik! Ümummilli lider yaddaşla gələcəyi millət və dövlət üçün ən böhranlı zamanda birləşdirə bildi. Burada Uinston Çorçillin bir fikrini xatırlamaq yerinə düşərdi.

“Balanslar titrəyəndə”

Uinston Çorçill 1948-ci ildə yazırdı ki, balanslar “titrəyəndə” dövlət xadimləri dünyanı xilas etmək üçün qərarlar qəbul etməli olurlar. Lakin vəziyyəti “titrəyən” balanslarda qüvvələr nisbətinin “dumanlara bürünməsi” daha da qəlizləşdirir. Və bu zaman liderin dahiliyi özünü göstərməlidir!

Heç kəs keçən əsrin 90-cı illərində Azərbaycanda “balansların silkələndiyi”ni və qüvvələr nisbətinin “dumanlara büründüyü”nü inkar edə bilməz. Məhz həmin məqamda Heydər Əliyev dühası özünü xilaskarlıq roluna yerinə yetirdi! Və burada yenə də U.Çorçillin bir gənc insanın məsələləri həll etməyə necə həzrlaşmaq-la bağlı verdiyi suala cavabı yazdı düşür. U.Çorçill demişdi: “tarixi öyrənin”! Buna

görədir ki, Osvald Şpenqler insanları, situasiyaları və prosesləri “qiymətləndirə bil-mək qabiliyyətinə malik” olan şəxsiyyətləri “fitri lider” adlandırmışdır.

Tarix yaradan və yazan lider

Ulu öndər həmişə “tarixi olduğu kimi öyrənin” tövsiyəsini edərdi. Özü isə Azərbaycan tarixini, dünyanın siyasi tarixini dərinləndirirdi. Heydər Əliyev bu mənada şəxsiyyət kimi mükəmməl idi – biliklərini böyük məharətlə praktiki fəaliyyətə tətbiq edə bilirdi. Heydər Əliyev Azərbaycan tarixini dərinləndirən mənimsəməklə müasir mərhələdə onu necə yaratmağın düzgün yolunu müəyyən edə bilmişdi. Bu anlamda Ulu öndər tariximizi sadəcə bilmirdi, onu mənaiviyyatında, zəkasında və fəaliyyə-tində yaşadırdı. Tarixi “özündə daşıyaraq” onu həm yaddaşla çevirirdi, həm də müasir dövrün tələblərinə uyğun uğurlu dövlətçilik tarixini yaradırdı. “Ulu öndər cəmiyyətə üz tutaraq “tarix çətin imtahançıdır” deyir və bununla milyonları tarix yaratmağa, yazmağa səsləyirdi. Hansı tarixi? Əbədi müstəqillik tarixini, əbədi müstəqil dövlət ola bilmək tarixini!

“Kükrəyən qasırga”

Müasir tarixi mərhələdə müstəqillik tarixini yaratmaq və həm də yazmaq olduqca çətin bir vəzifədir. Keçən əsrin 90-cı illərinin geosiyasətində “kükrəyən qasırgalar” qarşısına çıxanları məhv edə bilirdi. Təcrübə göstərdi ki, postsovet məkanında bu sürətlə dəyişən geosiyasi ritmin təzyiqlərinə tab gətirə bilməyən liderlər az olmamışdır. Heydər Əliyev isə səbr və ardıcılıqla müasir Azərbaycanın müstəqil dövlətçilik tarixini yaradır və eyni zamanda, onu yazırdı. Burada liderin şəxsiyyəti ilə fəaliyyətinin vəhdəti ön sıraya çıxır. Yəni həmin dönmədə uğurlu olmaq üçün mütləq surətdə şəxsi keyfiyyətlərlə liderlik məharətinin praktiki aspektini uyğunlaşdırmaq zəruri idi!

Zəmanə elə gətirmişdi ki, lider bu iki ağır siyasi-psixoloji yükü paralel daşımalı idi. Şəxsi keyfiyyətlərlə uğurlu siyasi fəaliyyəti sintez etmək mürəkkəb bir iş olmuşdu. Və burada şəxsiyyətin miqyası ilə liderliyin miqyası arasında nisbət məsələsinin aydınlaşdırılması aktuallaşır.

Şəxsiyyətin miqyası

Şübhəsiz, bu bir məcazdır. Özlüyündə “şəxsiyyətin miqyası” ifadəsi çətin dərk ediləndir. Bu, hər şeydən öncə, insanın psixoloji və rəşional imkanlarının sərhədlərini ifadə edir. Yəni söhbət siyasi liderin şəxsiyyətinə gedirsə, onun hansı səviyyədə və dərinlikdə şəxsi keyfiyyətlərinin özünü təsdiq etmək “üfüqləri”ni müəyyən edə bildiyindən bəhs olunmalıdır. Liderin daxili şəxsi keyfiyyətləri mənaivi, əxlaqi, mədəni, psixoloji, iradi, intellektual və zəkavi qabiliyyətlərinin vəhdəti işığında özünü təsdiq edə bilir. Onun şəxsiyyət kimi miqyası da bu kriteriya ilə ölçülə bilər.

Deməli, liderin şəxsiyyət kimi miqyası keyfiyyətləri mənaivi, əxlaqi, mədəni, psixoloji, iradi, intellektual və zəkavi qabiliyyətlərinin vəhdətdə təsir gücü və əhatəsi ilə müəyyən olunur. Onun real təzahürü isə liderin şəxsiyyət kimi ən kritik dönmələrdə atdığı addımlarda və qəbul etdiyi qərarlarda ifadəsini tapır. Lakin burada məsələnin başqa bir vacib tərəfini nəzərə almaq gərəkdir. Reallıq elədir ki, liderin şəxsi keyfiyyətləri liderliyin praktiki fəaliyyəti ilə ayrılıqda özünü təsdiq etmir – onlar həmişə vəhdətdə əyaniləşirlər. Bu da özlüyündə şəxsiyyətin miqyası ilə yanaşı, liderliyin miqyası anlayışını da ön sıraya çıxarır.

Liderliyin miqyası

Akademik İsa Həbibbəyli yazır ki, Heydər Əliyev Azərbaycan liderlik ənənəsində Ümummilli liderlik nümunəsi yaratmış yeganə şəxsiyyətdir. Doğrudan da, müasir mərhələdə liderliyin ümummilli səviyyəsinə yüksəlmək geniş fəaliyyət miqyası tələb edir. XX əsrin 70-80-ci illərində Qərb politoloqları (məsələn, J.Blondel) ümummilli liderliyin miqyası və missiyası məsələsinin politoloji tədqiqinə maraq göstərmişlər. Onun tam siyasi-nəzəri obrazı isə yaradılmamışdır. Ancaq J.Blondel bu məsələyə çox sayda siyasi, psixoloji, sosial, mədəni və mənaivi faktorların qarşılıqlı münasibətlərində baxmağın zəruriliyini anlamışdır. Yəni müasir fəlsəfə və politologiya üçün ümummilli liderliyin dərk edilməsi olduqca aktual olaraq qalır. Bu baxımdan ümummilli liderliyin miqyası anlayışı da kifayət qədər aktualdır.

Burada təhlili daavm etdirmək üçün yenidən Henri Kissincerin böyük liderlərin fəaliyyətinin bir vacib nəzəri cəhəti ilə bağlı ifadə etdiyi fikirlərə qayıtmalı oluruq.

Liderin situasiya təhlili

H.Kissincer yazır ki, siyasi liderin ilk vəzifəsi yaşadığı cəmiyyətin realist qiymətləndirilməsinə nail olmaqdan ibarətdir. Bunu o, tarix, mənaiviyyat, əxlaq və imkanların təhlil edilməsi əsasında edə bilər. Onun üçün isə əlbəttə, lider ilk növbədə millətinin tarixini, onun adət-ənənələrini, mədəniyyətini və mənaivi-psixoloji imkanlarını dərinləndirilməlidir.

Heydər Əliyev vurğulanan bütün bu keyfiyyətlərə yüksək səviyyədə malik olan lider idi. Ulu öndər azərbaycançılıq məfkurəsini məhz həmin dəyərlərin sintezində yaratmış, ona ciddi siyasi-ideoloji məzmun vermişdir. Heydər Əliyev dəfələrlə azərbaycançılığı Vətənciliyə, adət-ənənələrə, dilə və dinə sadiqlik kontekstində izah etmişdir. Ümummilli liderin “fəxr edirəm ki, mən azərbaycanlıyam” məşhur deyimi də məhz həmin baza ideya mövqeyinə əsaslanırdı.

Ulu öndərin verdiyi hər bir qərarda Azərbaycan tarixinin, adət-ənənəsinin, mədəniyyətinin və mənaivi-psixoloji imkanlarının əlamətləri yer tuturdu. Lider kimi Heydər Əliyev daim milli maraqlara əsaslanaraq siyasi qərarlar qəbul edirdi. Ulu öndər vurğulayırdı ki, “Azərbaycan xalqının yüksək mənaiviyyatını xalqımızın böyük sərvəti hesab edirəm”. Bu fikri Heydər Əliyev daim praktiki fəaliyyətində təsdiq edirdi. Ümummilli lider bu bağlılıqda deyirdi: “Bütün həyatımla, gördüyüm işlərlə, respublikanın, dövlətin başçısı kimi atdığım bütün addımlarla, tədbirlərimlə ölkəmizdə mənaiviyyatın daha da möhkəmlənməsi, milli-mənaivi dəyərlərimizin yaşaması, milli adət-ənənələrimizə sadiq olmağımızı təmin etməyə çalışmışam”.

Buradan aydın olur ki, Ulu öndərin yüksək mənaiviyyat uğrunda həmişə mübarizə aparması, həyatını və bütün əməllərini saf mənaiviyyat əsasında qurması yüksək liderlik mədəniyyəti və incəliyi ilə əlaqəli imiş. Həmin keyfiyyət H.Kissincerin ifadə etdiyi mənada Heydər Əliyevin yaşadığı cəmiyyəti onun tarixini, mənaiviyyatını, mədəniyyətini, əxlaqını və imkanlarını dəqiq və dərinləndirilməsinə görə realist qiymətləndirməsinin göstəricisi idi. Bu məqamda Heydər Əliyev şəxsiyyəti ilə liderlik qüdrətinin vəhdəti özünü aydın göstərir.

(ardı var)

Füzuli QURBANOV,
XQ-nin analitiki,
fəlsəfə elmləri doktoru